

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 2. aprila 1856.

Kakšno drevje naj bi sadili kmetovavci po svojih zemljiščih?

Govorili smo že mnogokrat v našem listu, da dandanašnji je živa potreba in zadnji čas, da bi goličave, kerčevine in druge pripravne mesta vnovič zasadili ljudje s koristnim drevjem, in pogojzdili zopet krajine, po katerih so les posekali. Popisali pa priporočali smo tudi razno drevje, posebno hitro rasteče, katero je vredno, da bi ga gospodarji pridno in pogostoma sadili po svojih zemljiščih.

Ker pa ni vsaka zemlja ugodna vsakemu drevju, in ker marsikter gospodar ne vé, kakšno drevje da naj bi sadil tu pa tam, da bi se ukoreninilo gotovo, pa veselo poganjalo, hočemo tudi o tem prevažnem predmetu nekoliko govoriti.

Ni skorej krajine ali zemlje, na kateri bi saj to ali uno drevno pleme rasti ne moglo. Če je svet še tako pust, neredoviten, osojen ali prisojen — to ali uno drevje bi tamkej vendar poganjalo, ter obilno nasajeno dalo nekaj dobička. Gledati pri tem je le, da za nasadbo izbere se tako drevje, katero je prikladno zemlji in podnebjju, da se prav vsadi ali seje, in prav glešta. Vendar naj se ne sadi hostno drevje preobilno po zemljiščih, ktere so dobre, paši ali poljedelstvu bolj ugodne; bilo bi le, ako bi sila po lesu popraševali ljudje: kajti v obče dajo vendar žito in trava hitreji in večji dobiček.

Praden pa gospodar začne drevje saditi, je treba, da naslednje stvari prevdarja: 1. kako naj bi sajenke izredil; 2. katero drevje je tej ali uni zemlji, tej ali uni legi najbolj prikladno; 3. način, kako se ima sploh saditi; 4. stroške, ktere nasadba prizadeva; 5. kako gre zasajeno drevje vnaprej gleštati; in 6. dozdeven dobiček, ki ga utegne iz nasajenega drevja pričakovati.

I. Reja sajenk.

Kar prvo zadeva, namreč kako sajenke rediti, terdijo nekteri drevorejci, da je bolje mlade sadike v drevo-sadišču ali v rastilnici izrežati, kakor drevno seme naravnost sejati na mesto, katero določeno je nasadbi drevés.

Tem odgovarjamo mi: Če je zemlja plitva in nerodovitna, naj gospodar seje drevno seme, ker zamorejo serčne korenine iz podbrazdine svoj živež dobivati; ako je pa zemlja mokra, vendar pa dosti globoka, je bolje koj drevje saditi umetno.

Mlado drevje naj se vselej na dobri zemlji redí; kajti dobiti mora iz nje moč in zdravje, da bo pozneje na mestu svojem krepko in zdravo nakviško prihajalo. V dobri zemlji poganjajo deblica mnogo koreninic, po katerih, ker imajo več popijavk (serkajočih žilic) morejo tudi vprihodnje več hrane nabirati si. (Tega pravila, katero je ustanovil Miller, oče angležkega vertnarstva, deržijo se drevorejci v Anglii sploh.) Treba je pri tem paziti, da nič koreninam ni na poti, temoč da zamorejo širiti se, kakor jim je drago. Tedaj hasni, če se težek, vlečljiv in ilovnat svet eno leto pred nasadbo nekoliko prekoplje, če lih to nekaj stroškov prizadeva. Rahlica pak ne potrebuje prekovanja. Za presaditev navadno napravljajo jame, ktere so 3 in poldrug čevljev široke, poldrug čevljev globoke in 4 čevlje in pol saksebi narejene.

(Dalje sledí.)

Potovanje po okrajnah natoroznanstva.

Od kod premog ali kamnéno oglje?

Malo porajtan je bil nekđaj premog (Steinkohle). Leto za letom pa dobiva že sedaj večjo važnost, — al naši vnuki bojo vrednost njegovo še le prav spoznali, ko jim bo derv za kurjavo zmanjkalo popolnoma.

Naj po večem povemo bravcem, katerim je to oglje še malo znano: odkod je pričetek njegov. Premog ni kamenje, čeravno je kamenju podoben; kako bi nek gorelo in žerjavico dajalo, ako bi bilo čisto kamenje? Premog je oglje rastlinsko, ki pa je po mnogih prekucijah zemlje okamnelo pod zemljo, iz ktere se koplje kakor ruda tu in tam. Ali nihče naj si ne misli, da kaj takega se je zgodilo pred kakimi stoletji, — premog je živa priča tisuč- in tisučletne starosti naše zemlje.

Strašne so mogle biti prekucije o stvarjenji sveta in ob splošni povodnji pozneje. Grozni potresi so celo zemljo majali, ogenj je iz njenega drobja švigal; rastline so se unele, na kup je padlo marsikaj in voda je potem potopila vse. Al ravno potresi in povodnje so bili vzrok, da neizmerljivi gojzdi tisučletnega velikega drevja, praprota in drugih rastlin niso zgoreli; le na kupe so bili zmetani, ki so na nekterih krajih velikanskim goram enaki; so tu v odperte žrela zemlje padli, tam se v morje pogreznili, in povsod s kamnjem, peskom, kalužo in drugo nanesnino pokrili. Al strašno tlačenje od zgoraj in vročina od spodej iz drobja zemlje, kjer je še bolj proti verhu vse v raztopljenem stanu bilo, je naredilo, da so na kupe veržene drevesa in rastline, ki so še s kalužo, perstjo, kamnjem in drugo sodergo zmešane bile, se goreče sčasoma skup stlačile in v oglje spremenile.

Tako so se iz tistih prvotnih gojzdov z velikanskimi drevesi in rastlinami plazi premoga začeli.

Da ti plazi res nič družega niso, kakor uogljene rastline, ktere so po takem strašnem tlačnji sčasoma okamnele, se lahko prepričamo, ako premog skoz povekšavno steklo ogledujemo. Tudi premog nam kaže tisto piskričastno tkanje, ki je vsim rastlinam lastno. Tudi se iz takih plazov premoga izkopujejo cele in še dobro ohranjene, akoravno široko narazene stlačene debela mnogoversnih dreves in pa cele sklade listja in praprota, ki je vse v oglje spremenjeno ali pa napol. Tudi vtisi celega praprota in drugih rastlin so se že našli v njem, in na Angležkem in v Ameriki so cele plaze iz samih debel in vej tiste prvotne velikanske hojkovine, več kot 100 čevljev dolzih, našli. — Do zdaj poznajo učeni že več ko 80 sort dreves in čez 250 sort praprota iz prvotnega sveta. In da je največ hojevih dreves bilo, se s tem dokazuje, ker največi del premoga ima tisto čudno smolo ali olje v sebi, ktera sedajni hojkovini pomanjkuje.

Ali tudi vtisi neke lazeče živali, ktere hrodje je že okamnelo in se le v plazih premoga najde, pričuje, da so le nekte plemena manjših laznin takrat živele, ker ostanjki družih žival še niso dosihmal najdeni bili med plazovi premoga.

Od pričetka premoga do zdaj — kdo zamore leta šteti? kdo zamore povedati: kdaj je zgorelo tisto rastlinje in okamnelo? Ker se pa že sedaj na milijone centov premoga vsako leto iz drobja zemlje izkopuje in za kurjavo na železnicah, v fabrikah, hišah in drugih potrebah porablja, ali ni očitno,

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v saboto 5. aprila 1856.

Kakšino drevje naj bi sadili kmetovavci po svojih zemljiščih?

(Dalje.)

II. Izbera prikladnega drevja.

Ko si je gospodar v sadilnici mnogo drevesic bil izredil, zamore po volji izbrati take plemena, ktere njegovih zemlji in podnebjem tistega kraja se prilagajajo, ali ktere za njega posebno so pripravne ali v domačo rabo ali za prodajo v daljne krajine. Te razne plemena drevja zamore tedaj gospodar, gledaje na njih lastnosti, presaditi na sledeče mesta: 1. na visoke zemljišča; 2. na sterminne, kterih ne more lahko obdelovati; 3. na nizke in močvirnate zemljine; 4. na ljukničasto zemljo ali na šotišča; na bregove in primorja; 6. na zemljišča boljše glebe.

Od teh hočemo zdaj posebej govoriti.

1. Nasadba drevés na visoko ležečih zemljiščih. Po visokih gorah in hribih rastejo najbolje bor, mecesen in smreka, planinski jesen in breza; po srednjih višavah naj bi se tudi bukev redila.

Bor je sploh znano lepo drevó. Govoré od njega obširno koristne bukve: „Umno kmetovanje“, tedaj zavračamo častite bravce tje na 308. stran. Le ondi rečenemu dostavljamo še naslednje: Nekterim legam je to drevo posebno ugodno. Raste namreč prav dobro na najplitvejši pa najsuhejši zemlji; po najslabejših blatovinah, če le neposrednje niso mokre, akoravno bi bile vse z mahom obraščene; tudi se dá zrediti povsod, koderkoli nad prodom ali po pešenici kratko resje poganja, ob peskovitih bregovih, na šotastih ne čez 2 čevlja globokih, na prodnati pa ne ilovnati podlagi ležečih zemljiščih. Bor potrebuje podlage, ktera vodo prepuša, tedaj mu je protivna ilovca. Prav dobro se obnaša na visočinah, in les njegov — borovina — je tem bolji, čem visokeja je lega; vendar ga podirajo radi siloviti viharji, in gost sneg utegne v eni noči razrušiti ali poškodovati tretjino borovne nasadbe.

Borovina je ugodna za mnogoverstne kmetijske in stavbine namembe. Akoravno ni tako imenitna, kakor mecesnovina, ima vendar veliko dobrih lastnost: ona raste hitro ter daje za stavbe dovelj močen les. Borovi češirki in les trohljiv služijo revnim ljudem za kurjavo. Mlado tanko borovo protje daje jelenom izverstno hrano pozimi, ter se dá ob visokem snegu tudi ovcam pokladati, po čem prihrani se veliko sená. Boroviče je tudi dobro za kurjavo, za plotove plesti itd. Borovina je tudi prav ugodna za gradjenje brodov, tedaj jo radi kupujejo Angleži. Še nekaj posebnega ima bor: potrebuje namreč malo prostora; na mestu, kakoršnega potrebuje en hrast, lahko stoji čvetero borov. Posebno hasni bor kot obramba mladim nasadbam, iz kterih hočemo visoke gojzde izrediti. V ta namen ogradimo namreč z borovjem nasadbe, da jih silni vetrovi ne lomijo, ne podirajo.

Mecesen je jako koristno drevo. Tudi od njega uči „Umno kmetovanje“ na 308. strani; mi ondi rečenemu dostavljamo tóle: Mecesnovina ima to dobro lastnost, da terpi mokroto in suhoto, tedaj je ugodna za stavbe pri vodah; posebno prikladna je za podboje, kteri, enkrat v tla zabiti, terpijo mnogo let. Kjer ni hrastovine, se dá meces-

novina za ladije in mline upotrebovati. — Mecesen se rad izverže ali boleha rad; tedaj svetujejo dovedni gojzdnarji, naj bi se vsako leto seme jemalo od gorotanskih mecesnov (to drevo je namreč na gorotanskih planinah domá), pa naj bi se sejalo v sadilnice.

Gorski jesen („Umno kmetovanje“ na 312. strani.) To drevo raste rado na suhih in skalnatih višavah, ter se dá posebno za obrambo drugih drevesic porabiti. Zavolj lepega listja, lepega cvetja in prijetnega sadú redijo ga dan današnji pogosto v razveselnih gojzdičih. Les njegov — jesenovina — je gost in terd, in skorja njegova ima mnogo strojila v sebi, ktero ima to imenitno lastnost, da kože, s tem jesenovim strojilom udelane, so mehkejše in gibkeje od tistih, ktere s hrastovo skorjo strojene so bile.

Breza je kinč bolj merzlih severnih krajin. Popisana je v „Umno kmetovanji“ na 311. strani. Razun ondi povedanega je še to zanimivo v brezi, da iz njene skorje je dobiti neko lepljivo olje, ktero jako diši pa dobro gori. Na Nemškem, Sedmograškem in Rusovskem rabijo to olje pri zdelovanji koč, iz kterih ž njim tako imenovano juhtovino napravljajo, ktere se merčesi zelo bojé zavolj močnega duha njenega.

Bukev (glej „Umno kmetovanje stran 309.)

2. Nasadba dreves po sterminah. Po berdih in hribih ali ob sterminih bregovih, kjer ni lahko ali zelo težavno zemljo obdelovati, je najbolje in najkoristnije, če take kraje z drevjem nasadimo. Po stenah in pečinah obnašata se najbolje jesen in javor; po merzlih in močvirnatih berdih tudi jesen in verba.

3. Nasadba po močvirnatih nižavah. Nizkim mokrim krajinam prilagajajo se najbolje breza, jelša in verba. Terdijo pa zvedeni gojzdnarji, da po takih legah bi ameriški sovoj vse drugo drevje prekosil. Obilno sadé teh drevés po Škocii, kjer so prepričani kmetovavci, da ni koristnejega drevesa od tega za mokre krajine. Ima pa posebno veliko smole v sebi, ktera ga brani velike mokrine. Iz njegovega lesa delajo posebno dile za ladije, mesarnje, statve in drugo orodje.

Tudi jasen je za mokre lege porabljev; on raste vesel in zdrav skorej na vsaki zemlji, celo na nizki, močvirnati, gobavi, ter se obnaša na najmokrejših mestih tako dobro, kot iva in vsako drugo mokrino ljubeče drevje. Ta imenitna lastnost jasenova je jako važna, pa je, žalibog, ne poznajo še popolnoma kmetje. (Vsaka kmetija bi morala imeti najmanj toliko jasenov in drugega drevja, da bi si svoje lese iz lastnega drevja oskerbovala.) (Dalje sledí.)

Razstava mnogoverstne živine v Parizu

od 23. majnika do 7. rožnika.

Marsikter gospodar utegne prašati: „čmu bo nam razstava v Parizu? saj naše živine nikoli ne bomo prodajali na Francozko, Belgiško, Angleško in sploh v zahodno Evropo ne?“

Kdor na to vprašanje hoče odgovoriti, mora globoko pogledati v skrivnosti matere nature, mora vediti: odkod izvira dobra živina, odkod mnogoteri dobri poljski pridelki; — on mora vediti, da ne bó in zemlja izdelujete lepo banaško pšenico, žlahno bolonješko konopljo, lepo oger-

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 9. aprila 1856.

Rastlina.

Spisal Janez Tušek na Dunaji *).

I.

Sprehaja se v nedeljo popoldan priden gospodar po polji med visoko režjo in polno pšenico. Veselja mu serce skaklja, ko vse žita tako polne in lepe vidi. Vès trud pozabi in le Bogu hvalo vé, ki je njegove dela tako lepo lepo blagoslovil. Vesel hití domú, da bi se tudi ž njim veselila njegova pridna ženica.

Soparen dan je. Sonce pripeka na vse stvari in hoče posušiti vse rožice na polji; nobena sapica ne pihlja; nobena tica ne žvergoljeva svoje mile pesmice v senčnem germiču — tesna tihota kraljuje povsod — revne cvetlice polja obešajo žalostno svoje glavice in jamejo stokati v smertnih težavah: „kar ne moremo več“! — Zdaj se privlečejo v soparni zrak črni oblaki, ktere sončni vroči žarki s srebrnimi pasci robijo. Posamezne kope se združijo v sivočern oblak, ki s hudo nesrečo pretí; iz jeznega obraza mu posamni bliski švigajo, katerim sledí dolgo — zategnjeno gromenje. Kmalu zasliši se tudi veršenje — oblak vrè. — Zdaj že padajo debele, težke kaplje, katerim jih kmalo več sledí. Vse kar se giblje in ziblje, beží pred ploho pod streho, kar je tudi bilo že čas, ker že poka toča po strehah. Molitev, jok in stok se sliši v vsaki hiši, na vsacem pragu. — Ni dolgo, in celi kraj je z belim mertvaškim pertom zagernjen. — Kmetovo upanje je šlo po vodi, in le obup nad bogato žetvijo mu je ostal. Povzdigne vender svoje misli proti Bogu in pravi: Bog je dal, Bog je vzel, Njegovo ime hvalimo vekomaj! — In, v upu prihodnje leto srečniši biti, dela spet dalje brez pomude.

Pa če je bila v veliko krajih slaba letina, kako se vse spremeni! Kmetovavec ne more več voziti svojih pridelkov na terg. Ne le živež, temuč vse potrebno je dražje, ker vsak skuša toliko več pridobiti pri svojem delu, kolikor dražji je živež. Pokazuje se že zmiraj bolj tudi od zunaj revšina. Reveži vpijejo: Kruha, dajte nam kruha! — Velikokrat je res že ta klic sive lase delal mogočnim vladam.

In zares ni človeško življenje na nič tako navezano, kakor ravno na rastlinstvo. Bilo bi mogoče živeti človeku brez živali, ki mu živež in obleko dajejo ali ga podpirajo v težavnem delu, pa obstati bi mu ne bilo mogoče brez rastlinstva, ne samo zato, ker njemu potrebne živali živé od rastlin in ker ni mogoče misliti živalstva brez rastlinstva, ampak tudi zato, ker dobiva človek naj večji del živeža od rastlin, s katerih pomočjo se varuje tudi mraza in vročine, gorko obleko in pripravno stanovanje si iz njih napravljaje. Sicer se je poslužil človek v stanu divjosti rastlinstva le malo ali le v varstvo pred neprijetno naravo, pa kakor dolgo mu ni bilo žito v živež, je bil on divji, kakor živali, ki so ga redile. Če je hotel si živeža dobiti, je mogel za bežečimi živali hiteti in jih moriti, ali pa s svojo živino od kraja do kraja se preseljevati. Toraj je nemirno, kakor zverina, sem ter tje hodil in ne naselivši se mirnejšega življenja poprijel. Še le, ko je jel živiti se od zemljiskega pridelka, si je stanovitno stanovanje napravil,

*) Lahko se bo zgodilo, česar želite, s spisom Vašim. Al vselej ne moremo tako, če bi tudi iz serca radi. Vred.

prejšino divje življenje popustil in — človek postal. Zdaj mu ni bilo treba več laziti za živežem iz doline v dolino, s hriba na hrib; saj mu je pred pohlevno bajtico rasel glada rešitelj. Žito tam zori, kjer zelení; toraj je tudi človek, ki ga je sejal, na mestu ostal in čakal žetve.

Rastlinstvo torej je človeka rešilo iz prvotne divjosti in ga povzdignilo na višjo stopnjo izobraženosti. Glejmo, kako dalje zadej so ljudstva, ki se večidel od živali redé. Kakošen razloček je med mogočnim Evropejcem, ki ga polje redí, in med Indijanom, kteremu se zdí kratkočasniše celi Božji dan v bajti ležati, tobak piti in še le, ko ga začne opominovati lakota, si kake zveri poiskati, kakor pa poprijeti se poljodelstva in tako truditi se leto in dan! Tudi malo kaže tega, kar človeka kinči, v debele, kosmate kože zaviti Eskimo, ktereга sili merzla narava v ledenih kočah prebivati. V nekterih krajih s svojimi darovi tako zapravljiva mati narava tem zavidenim sinovom le z nevošljivo roko pusti rasti malo maha, od ktereга se živi sedlon, ki jim živež in obleko daje. Ravno to pa tudi kaže, da je rastlinstvo po vsi zemlji občno in vsem zemeljskim stanovavcem v korist. Tam kjer leto in dan razbeljeni sončni žarki zemljo sušijo, do tam, kjer je zemlja z večnim ledom in snegom pokrita, je povsod dobilo rastlinstvo prostora rasti in zemljo lepšati. Globoko v zemlji, kjer nobena žival več ne živí, še po jamah rastlinice vzrokujejo plesnobo, in na visokih hribih, kjer je le kaka navpična stena prosta ledú in snega, raste saj mah, če ne more več kaka gorska cvetlica dalje od očí, ki bi jo prašale:

Oj rožica lepo cveteš,

Pa komu tū dopasti češ?

mraza prestati in preživeti samotno življenje.

Kamor se je preselil človek, so mu sledile rastline, koristne in nekoristne — žito, še rajše pa plevél. Torej se ni čuditi, da kmali potem možje, ki so bili obvarovani mnogih nadlog in revšine, so skušali izvediti, kaj da so vendar te zveste človeške tovaršice? ali tudi rastline, ki zljajšujejo nam življenje, kaj občutijo, — česa se redé, iz česa obstojé, kako rastejo? itd. — Se vé da radoveden človek, ki jih je izpraševal, rezal in mučil, to in uno izredil, ni vselej dobil resničnega in veljavnega odgovora in marsikaj so mu še do zdaj ostale dolžne povedati; pa počasi se bo že dalo še kaj več od njih izvediti. O tem pa, kar je že znano od teh stvaric, se hočemo v sledečem po domače pogovarjati.

Kakšino drevje naj bi sadili kmetovavci po svojih zemljiščih?

(Dalje.)

4. Nasadba na gobavi zemlji, po blatovinah in šotiščih. Če se tak svet z rakito ali z navadno verbo nasadí, utegne tudi nekaj dobička dati. Rakitje in verbje raste hitro, ter daje v malo letih veliko protja ali šib za bečvarje in košarje. Tedaj zamore vlastnik tudi od tacih navadno zapušenih krajev, če se le nekoliko potruđi, vendar nekaj pridelati.

Ob potokih, v močvirjih in po mokrih travnikih se obnašajo dobro breza, črna jelša, akacija, jag-net, bela verba, mačkovec itd.

5. Nasadba na bregovih in morskih obalih. Že naravno rastejo ob bregovih rek in potokov posebno rade jelše, pritlični topoli, verbe in drugo germovje; ž njimi uterduje narava bregove proti napadu derečih vodá, ter hrani gospodarju marsikter lep kosček rodovitne zemlje. Kar tedaj narava dela in kaže tako očitno, naj posnema tudi človek; naj pridno sadi, kjer ga še ni, imenovano drevje in germovje na bregovih in obalih, ktere zemljišča njegove mejijo. Veliko zemlje si bo z majhnim trudom ohranil *).

Morske obali ali primorje z drevjem obsaditi je se vé da težavno, vendar pa potrebno delo. Koristi pa še na drugo stran, če se primorje z gojzdom obrobi: tak obrob varuje namreč bližnje polja hudih viharjev. To je sila važno; tedaj naj bi si prizadevali kmetovavci na primorji kolikor morejo, da na morskih obalih take zavetja si napravijo. Skušnja je pa učila, da nekatere drevne plemena pred drugimi so ugodne upirati se burje napadom. Tako drevje je: Morska smreka (Meerfichte, pinaster), strab (Weymuthskiefer, pinus strobus), kozja detelja in nekatere verbe. Tudi neko hrastovo pleme, tako zvani vedno zeleni hrast, je prav prikladno morskim obalom. Navadni javor je tudi izveršno drevo zoper napade burje. On ne mara za burjo, pa varuje jako drugo slabejše drevje. — Francozka tamariska raste po primorjih prav hitro, nareja močno živico, doraste v 7 letih 10 do 12 čevljev visoka, ter je že od korenine gor debelo oblistnjena. Le zima ji rada škoduje, tedaj je za merzle kraje bolj ugodna nemška tamariska kot bolj terpežen germ.

Kjer bi nobeno drevje na takih krajih rasti ne hotlo, poterdi se cveteča jelša kot najbolja blizo morja. Ona se dá tedaj pred ostalimi nasaditi v bran drugih nasadb proti valovom in viharjem, ker raste clo na peskovitih morskih obalih, če te so le nekoliko mokre.

Čeravno pa je težavno, gojzdno in sadno drevje blizo morja saditi, vendar nemogoče ni. Največ škodujejo mladim drevescem silni pa pogostni viharji; če se tedaj kaka zaštitna stena proti napadom poslednjih napraviti more, poprimejo tudi na morskih bregovih drevesa se tako dobro, kakor notraj po deželi. Tega prepričan je naredil tedaj nek angležk vlastnik okoli na bregu zasajenih drevesic nasip, da bi branil po takem mlade sadike nevaršin, kakoršne jim od morja žugajo, tako dolgo, dokler niso v zemlji popolnoma se ukoreninile bile. Tako je pogojznil veliko bregovja, da raste drevje prav veselo in je prijetno viditi; kar prej se je nemogoče zdelo, se je bilo dogotovilo; poprijelo se je gojzdno in sadno drevje na bregu morja.

6. Nasadba na dobri zemlji. Na dobri zemlji naj redijo gospodarji pred vsem je sene in hraste. Preimeno lastnosti hrastovega drevja so tako znane, da je nepotrebno, še tukej omenjati jih; govorili smo tudi v lanskim listih obširneje od nasadbe in reje hrastovja. Opominjamo le tole: Hrastovina je sila terpežna, tako da se nepokvarjena nahaja v starih poslopih (posebno v starih cerkvah), čeravno je že mnogo sto let preteklo, kar so jo tam porabili ali vdělali stavitelji. Globoka glinjevka ali ilovnata zemlja, ktera je premerzla in preleniva, da bi žitoreji služila, ne morete bolje se porabiti, kakor če hrastovo drevje ondi nasadimo.

*) Žalostno je viditi po deželi ob tekočih vodah, kako leni so nekatere kmetje, pa nepazljivi za očividno lastno škodo. Memo njih njive ali polja, posred travnika ali pašnika teče voda — potok ali rečica; po vsakem dežji, gotovo pa po vsaki povodnji spodpere mu ona breg in odterga kos rodovitnega polja, ter sevriva zmiraj globokeje v zemljišče, žugaje še več polja odnesti. Kaj počenja pa kmet ob tem? Gléda — in kolne! Pa s tem ni ničesa opravljenega; dereča voda ne mara za prazno jezo, ter ti ne bo prizanesla, če jo preklinjaš. Loti se dela, pa ji overaj pot do posestva svojega. To lahko narediš, če na obalih in bregovih pridno drevje sadiš: akacije, rakite in verbe, jelše, topole itd. To drevje nareja mnogo korenin; te se zapletajo med sabo, in deržijo po takem zemljo, da je vodovje ne more podrovati ali odtergati. Pis.

Najbliže hrastu, kar važnost in obračanje na korist zadeva, je jasen (jesen). Če gledamo na velikost in lepoto, je jasen eno naših najkrasnejših drevés. Posebno lepo je perje njegovo, akoravno pozno prihaja in rano zopet odpada. Le blizo njiv ni varno saditi jesena, ker njegove korenine zemlji veliko mokrote in rodovitnega soka odjemljejo. Tudi za mlečarstvo ni, ker listje njegovo, kader odpade, na pašo zahaja, pa mleku in maslu neprijeten okus daje. Zatorej je bolje, če jasen sadijo kmetje po gojzdih, ne pa po živicah.

Tudi brest je hvale vredno drevo. Njegova senca ne škoduje ne plotovom, in listje in korenine njegove ne poljem, ne travnikom. Brestovina je dobra za mnogotere koristno orodje, da jo mnogi ljudje hrastovini enako cenijo, posebno ker hitreje kviško prihaja od hrasta.

Poleg cest in stezá naj bi sadili ljudje akacije, divje kostanje, poletne lipe, stalnice. Povsod raste rada, ter poganja obilno na kviš akacija, iz Amerike domá, pa pri nas že davno udomačena. (Lej „umno kmetovanje“ na 313. strani.) Tudi divji kostanj raste skorej povsod.

(Dalje sledi.)

Ozir po domačii.

Znamenitosti Notranjskega in popis Pivke.

(Dalje.)

Potem, ko je Pivka že nekoliko tisuč korakov tekla, se pogrezne v jamo, kateri Ponikva pravijo. Okoli 24 ur jo ta ponikva neprenehoma požira, in ko je hram podzemeljski napolnjen, jo pa zopet toliko časa ven meče, dokler na prej omenjenem kraji izvira. Gotovo je tudi ta jama del une, ker tudi tu se ribice prikazujejo; predlansko leto je celo človeška ribica ven priplavala, ktero je posestnik bližnjega mlina vjel. Pivka, dokler se ne združi s Podnanošico, goni 4 mline in 5 žag. Kadar se pa Pivka posuši, nosijo Pivčani poldrugo uro deleč mlét na Reko. Ako bi Pivka zmiraj tekla, koliko pšenice in drugega žita bi se v domači dolini lahko zmlelo in ne bi se toliko časa potratilo s hojo ali vožnjo v mlin; cel dan zgubi, kdor v mlin na Reko nese. Tudi bukove kerelje vozijo na žage na Reko, kjer se tergovci iz Tersta za dilje dražijo in dokaj denara tam pušajo. Prav lahko bi se pa dale žage napraviti na Pivki, ako ne bi usahnevala, in vsi bukoveci bi se v domači dolini žagali. Torej je res, kar sem bil že omenil, da bi ona blagostan Pivčanov mnogo povikšala. Koliko prijazniša bi tudi dolina bila, ako bi popotnika poleg ceste bistra vodica spremljala! Dalje bi jim nikoli pitne vode ne zmanjkavalo, kar se sedaj mnogokrat zgodi. Skor ob vsaki suši morajo dekleta po celo uro deleč po vodo hoditi, kjer kak neusahljiv potočič izpod skale izvira.

Razun gojzdarije, iz ktere pa zaslužek čedalje bolj peša, Pivčana tudi živinoreja živí. On ne špoga sicer dosti goveje živine, tudi kónj ne, le drobnica mu največ donaša. So kmetje, ki ti imajo po 400 do 500 ovác. Res, da tudi svet je za-nje vés priličen.

Kamor bi volé ali konj težko prikoračil popast jako dobro travo med skalami, tje ovca lahko prileze. Al takim gospodarjem, ki imajo toliko ovác, ne dá soseska brez plače pasti; tedaj jih raje v gojzd ženejo, kjer drobnica vse poletje biva noč in dan. V kraji kakega laza ji napravijo ovčarji kozare, in tam jo verli psi varujejo napadov divje kervoločne zverine. Le kmetje, ki nimajo toliko ovác, smejo po soseskinih goricah pasti. Najamejo tedaj ovčarja, kteremu gre za plačo od vsake glave bokal pšenice in pa 10 krajc.; jést hodi vsak večer k drugemu gospodarju; opoldan mu je dolžan dati hleb kruha. Ko pa pozimi sneg gojzd zapade, se vé, se ne dá več tam pasti. Kaj storé tedaj? Potem, ko so bile ovčice ostrižene, jih leto za letom gonijo v Istro, kateri jih dosti imajo, in tam se sopet s sosesko pogovorijo, da smejo tudi pozimi pasti. Dobrovoljno vzamejo tudi sosedove ovčice med svoje, tode zaznamovane morajo biti, in po primerjenem pogoji se skup ženó v Istro. Drugi pa, ki jih manj imajo, jih domá z vejnikom in senom redijo.

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v saboto 12. aprila 1856.

Gospodarske skušnje.

Predlanskim mi je slavna naša kmetijska družba v Ljubljani, ktera vselej rada v pospeh kmetijske povzdige pomaga, na mojo prošnjo cepičev istrijanskega marúna preskerbela, ki jih je častiti domoljub gosp. J. Volčič poslal in s kterimi sem želel poskusiti: ali bi se marún v naših hribih dal udomaćiti in dohodke, ki jih domači kostanj daje, prevagati? Cepičev sem veliko razdelil med kmetovavce, nekaj sem jih v metliško okolico poslal, in „Novice“ so že povedale, kako je tam prva poskušnja dobro obveljala, tako da bi bilo prav, tam in v drugih gorkih dolenskih krajih se marúna poprijeti. Pri meni se ni tako obnesel. Cepljeno je bilo vse z veliko skerbjo, več cepičev je začelo odganjati, ali večidel so usahnili, ko so cvetne očesa odperli, — bili so namreč večidel cvetne mladike. Pervo zimo je ena sama cepljena mladika premagala, od ktere imam zdaj mladega marúna, — to spričuje, da pri nas zima marúna ne umori, ker moje drevo stoji na burji in v senčnem kraji. Kako se bo za naprej obnašalo in z njegovimi mladikami novo cepljene drevesica, bom ob svojem času naznanil *).

Sončnice semena rusovskega (iz Odese) so se lani meni prav dobro obnesle. Sadili smo jih v dobro zemljo, in nekatere cvetlice so, ko je seme dozorilo, čez 15 pavcov na počez merile, in od 11 sajenih zern je pridelka obilne 3 bokale lepega semena. Ako se iz teh sončnic olje lahko izpreša, so res priporočila vredne.

Cukreni sirk ni kalil.

Dolga pesa (übersichwachsende Runkelrübe), ktere seme sem od Fr. Matern-a iz Gradca dobil, je našim ljudem naj bolj všeč; vsaki hoče semena; lansko leto sem ga čez 4 bokale razdelil; letos pa ga še bolj želé, pa ga nimam toliko. Res je pa tudi, da za prešiče ni boljše piče od te pese.

H koroškemu tepkovcu bom prežganjskega poslal, da ga bote tudi v prihodnjem občnem zboru kmetijski družbi pokusiti dali.

Iz Prežganja na Dolenskem.

R.

Kakšno drevje naj bi sadili kmetovavci po svojih zemljiščih?

(Dalje in konec.)

III. Kako drevje saditi.

Mnogoverstno se to opravlja. 1. Kjer je podnebje merzlo in kjer mlade nasadbe potrebujejo zavetja, naj sadijo gospodarji drevje bolj gosto in po več vkup: kajti če ravno zunajne sadike viharji pokvečijo, vendar ohranijo se notrajne, to je, jedro nasadbe. 2. Tudi kot opas krog njiv in polja naj sadi se drevje, pa bolj na široko, posebno če je zemljišče prostorno. 3. Po nekterih krajinah sadijo drevje semtertje; ako je to pametno narejeno, kinči taka nasadba okolico, ter varuje nepogojzdene kraje. 4. Blizo vertov ne kaže gojzdnega drevja saditi, ker škoduje sadu in povertlinam sploh. 5. Drevje v živicah lepša okolico, ji je v obrambo, ter daje sčasoma še nekaj stavbinega lesa; treba je le tako drevje nizko držati, to je, obrezovati ga pridno:

*) Prosimo.

Vred.

kajti če se to ne stori, pokvarijo drevesa živico ter škodujejo bližnjemu polju po senci in po koreninah svojih. 6. Prilagodno zasajeno drevje daje ob poletni vročini živini na paši senčnate prebivališča. V ta namen je posebno ugodna jerebika, ker se dá, že odrašena, lagljeje presaditi kot drugo drevó; tudi les njeni je veliko vreden. Pa tudi bukev, javor, lipa dajajo veliko sence.

IV. Stroški nasadbe.

Da drevje saditi stroške prizadeva, je gotovo; vendar so pa dohodki iz nasadbe koristnega drevja tako obilni, da povernejo v kratkem vse stroške pridnemu gospodarju. Tù sem spadajo stroški za seme, sadike in kole, za delo sploh itd. Opominjamo še posebej, če hoče gospodar veseliti se nasadbe, naj dela, seje in sadi, kolikor je mogoče, sam in družina njegova; naj se ne zanaša na najemnike: ti take opravila le na pol opravljajo, škoda pa se pokaže še le po več letih, ko ima drevje rasti, pa ga ni ali popolnoma nič iz zemlje, ali pa le pokvarjeno in pokvečeno ven prihaja. Posebno naj se gleda, da se dobro izvodni zemlja, v katero se ima drevje saditi. Malo drevja je namreč, katero v mokrih tleh poganja, pa velik del ondi nasajenega ali pogine ali ne raste veselo v preobilni mokroti.

V. Gleštanje zasajenega drevja.

Nasajeno drevje je tudi treba dalje pridno gleštati. Napravijo se nasadbe velikrat na kamnitni ali skalnati podlagi; tam sadikom ni ničesa drugega treba v pripravo, kakor da jim potrebne jame izkopljemo in že 5 ali 6 mescov pred sadbo sadik; zemlja in prekopana trata ste potem bolj rodovitne koreninam. Ako je mogoče zemljo nekoliko preorati — kar je, se vé da, drago opravilo — je jako koristno; tudi priporočajo nekteri drevjorejci, da naj se zemlja okoli korenin še 2 ali 3 leta rahlja in obdeluje po vsajenji.

Dobro je, če se več plemen drevja na enem mestu sadi: nektero drevje raste raje v družbi, na priliko, hrast, ki ljubi tovaršico bukvo, in hitro rasteče drevje varuje bolj medlo in počasno *).

Oskerbujejo naj se pa sadike pred vsem tako, da imajo dovolj svetlobe in pa zraka, verh tega pa, da so vendar obvarovane dobro. Kader je tedaj kako drevo med nasadbo dorastlo, postavimo, bor ali jesen, naj ga poseka gospodar, da dobijo manje drevesa več prostora, svetlobe in zraka.

Tudi požlahniti se dá gojzno drevje. Ker namreč sadjorejci vedó, da je mogoče s cepljenjem itd. sadno drevje požlahniti, so to skušali tudi z gojzdnim storiti marljivi drevjorejci.

*) Izveden gospodar na Angležkem je nasadil po svojih zemljiščih mnogo hrastov in brestov, okoli teh pa nekoliko borovja. Vse je rastlo veselo. Povedati je lahko, zakaj. Imenovane drevesa, posebno hrast, vrivajo korenine globoko v zemljo, ter vlečejo svoj živež, bolj ko se starajo, iz vedno globokejih leg; borovje pak razširja korenine svoje obzorno, ter dobiva hrano svojo bolj od poveršne zemlje; njegove košate, močne in neugibljive veje branijo mlado hrastičje in brestičje silnih vetrov, brez vse škode. Bor gré ravno na kviško in napravlja poredno šiljat verh, pustí hrastu in brestu dovolj prostora za nju košate pa široke verhove. Tako raste vse to drevje čversto in veselo, in eno ne škoduje drugemu in ni napoti rasti njegovu. Pis.

VI. Dobiček iz drevjoreje.

Da iz nasadbe gojzdnega drevja izvira velik dobiček, posebno sedanji čas, ko se ga zelo potrebuje, menda ni treba, da bi dokazovali obširneje; govorili smo tudi o tem važnem predmetu že mnogokrat v „Novicah“. Dohodki iz nasadbe drevja so le manjši ali obilnejši po okoljšinah krajev in časov. Stroške zasajenja navadno je treba koj plačati; pozno nahajajo še le dohodki, nahajajo pa gotovo. Dnar in trud nista zgubljena, temoč koristila bota, če ne že saditelju, gotovo pa otrokom njegovim. Tedaj naj sadijo in sejejo koristnega drevja kjer koli, kadeer koli in kolikor koli zamorejo pridni kmetovavci! Puste, močvirnate, nerodovitne krajine ali goličave, ktere jim nič kaj ne donašajo, nasajene z borovjem, hrastjem, jesenom in drugim lepim drevjem, dati jim znajo v nekterih letih lep dobiček, posebno če so blizo kake tvornice, steklar-nice (glažute) ali druge naprave, ktere veliko lesa potrebujejo; ali če so blizo velike ceste, reke, železnice, po kterih potih se daje les v daljne kraje lahko spečati in prodati.

Če tedaj skerbni očetje svojim otrokom zapustiti ne morejo veliko gotovine, naj jim zapusté veliko nasajenega drevja; to jim bo neprecenljiv zaklad, ki se vedno množi, ter ob enem neprenehoma daje gotove in velike dohodke.

J. Šubic.

Rastlina.

Spisal Janez Tušek na Dunaji.

II.

Sicer je težko od stvari po domače se pogovarjati, od kterih ima ljudstvo večidel pičle zapopadke. Naša izreja je že taka, da od vsega več vémo, kakor od naravoslovja, kterege le leno obdelujemo, akoravno nobena vednost tako globoko v človesko življenje ne sega, kakor naravoslovje. Poljodelstvo in obertnija, ki ste perve podlagi ljudskega blagostanja, se zamorete le od naravoslovja nadjati zboljšanja. Kje bi bilo zdravništvo, ako bi ne sledili naravoslovci po skrivnih potih naravnim močem!

Zgodovinar, jeziko- in modroslovec svojo reč lahko vsacemu le malo izobrazenemu razumljivo popiše, ker vsak saj trohico potrebnih zapopadkov ima, naravoslovcu pa ne ostaja drugega, kakor z veliko besedami malo povedati, ali pa vsak zapopadek razlagati, kaj s to ali uno ptujo besedo misli, da ga nobeden narobe ne razume. Poglejmo le na Nemško, in vidili bomo, da dela, ki so jih pisali Humboldt, Burmeister, Liebig, ktere je terdna volja bila pisati za ljudstvo, le majhina množica bravecov razume, namreč tisti, ki se vedno pečajo z naravoslovjem.

Ako se podstopimo, rastlinsko življenje ob kratkem poveršno preišljevat, ne mislimo vsega, kar je vediti treba, povedati; še manj pa mislimo težave premagati, kterim so obležali naj večji umetniki; pogovarjati se hočemo le po domače: saj si tudi ne domišljujemo, kaj prida vediti, ker nismo doveršeni naravoslovci, ampak še le skozi omreženo okno v razsvitljeno sobo kukamo. Preišljevat hočemo, kako bogato, mnogoverstno in čversto življenje se giblje v stvaricah, ki jih z nogami teptamo, od kterih tihega in čverstega življenja nič ne vémo in ne čutimo.

Vsak človek, ki v kak lep in prijazen kraj pride, se čuti nadušenega naravske lepote; vsak se čuti nekako čudno spremenjenega in povzdignjenega v svojih mislih, naj je kdor hoče, naj je še tako enostransk. Uradnik, ki je bil leto in dan za visocimi, s prahom obloženimi skladovnicami popirja zakopan, porabi svoje praznike in hití na deželo; naravoslovec cele ure pod kakim germom na trebuhu leži in svoje ljubljenske grebe in koplje, kar je vse prav hvale vredno, le tako enostransk ne smé biti, da bi uho in okó zaperl vsi naravski lepoti tako, kakor tisti učenik, ki je svojega naravske lepote blejske in bohinjske navdušenega učenea, ž njim v Bledu skupej pridši, najpoprej poprašal: je li vidil lepe mašine na Bistrici?

Zdaj ko je premagala gorka pomlad merzlo zimo in vse, kar je bilo oterpnjenega in skritega pod sneženo odejo, hití na gorkejši zrak v prijetno gorkoto, in v vsaki travici, v vsakem germu se vse giblje in ziblje, se tudi naj merz-lejši človek oživi in zimsko čmernost otrese. Da nam kak kraj posebno dopada, tega ne storé samo mnogoverstne berda in doline, bregovi in planjave, robovi in visoke gore; to vse so le rebra, ktere rastlinstvo oblači in jim prijazno podobno daje. Vse skupej še le vzrokuje lepoto kraja. Ravno tako tukaj človeka ne veseli samo prijetna toplota, ktere ima ledena zima tako malo, ampak tudi veselo gibanje povsod okrog. Vsak se saj zdaj rad enmalo pečá z rastlinstvom, saj v kratek čas.

O kar je življenja na sveti,
In kar je na zemlji stvari,
Ko pomlad začénja cveteti,
Vse giblje se in veseli. (Dalje sledí.)

Ozir po domači.

Znamenitosti Notranjskega in popis Pivke.

(Dalje.)

Povedal sem že, da Pivka je dolina, ktera se svoje štiri ure od Postojne proti Reki ob ces. cesti proteza. Na severni strani jo mejí Javornik, mogočen notranjsk hrib. Gosto je on od vsih strani zaraščen, in Postojnec hití na-nj po derva, kadar mu jih zmanjka. Njegova severna stran se ozira na ložko in cerkniško dolino, južna na pivško. Verh krijejo megle, kader jih burja ne prežene. Kaj pa notranje njegovo? Kot vsakega hribica je tudi njegovo votlo, in nahajajo se v njem viri jezera cerkniškega. Vleče se herbet njegov, tudi obraščen, proti vzhodu, mejnik med Pivko in Lozem; pa kmali se ti začne dvigati in dvigne se v 3400 čevljev visokega Snežnika. Ta pač zdihuje po goščavi, moleč glavo v sinje podnebje, pa borja — silna razsajavka tamošna — mu jo kratko in malo odreče in plodnim tlam brani kaliti in poganjati, ker z močnimi peruti pobriše še tisto trohico perstí, ktera med skalami tiči. Bolj če proti znožji njegovemu greš, bolj te sprejemlja goščava, dokler med stoletne dobe, stare jesene, gabre in bukve prideš.

Njemu ravno nasprot, proti jugu, se vzdiga tudi visoki, pa vendar dosti ponižnišji pajdaš snežnikov „Loža“ in od nju proti vzhodu se višji pa nižji hribje kot valovi morja veršé do Horvaške.

Kakor je Nanos svojim dolinčanom in Ipavcem dober prerok burje, sta tudi Javornik in Snežnik, s hribi, kteri ju vežejo, gotovo znamenje burnega piša. Kako? Zastavi se megla ravno ob veršičkih Gradca in sv. Trojice, ktera sta med unima gorama naj višja, malo pred začetjem burjine sile. Zovejo jo zástavo (Unterpfand?) in ni jih še goljufala.

Poljodelstvo po Pivki bi utegnulo v marsikteri stvari bolje biti. Dobra, černa perst bi obilno rodila, ako bi Pivčan z večjo marljivostjo se nje obdelovanja poprijel. Ali namesti da bi kakega jesenskega dné skale na njivi razbijal in odpravljal, kterih se ne manjka, — namesti da bi stružice napeljeval k lehici, ktere bi vode donašale presuhi zemlji, ti pa gré v gojzd in si raji tam dnar služi, kteri mu gotovo tako stanovitnega dobička ne donaša, kakoršnega bi mu ga marljivo gleštana zemlja. Sicer je za vsake baže sadov zemlja prilična, vendar sosebno dobro debelačo (koruzo), krompir in prosó rodi. Ne orje Pivčan, kakor tudi noben Notranjec ne, njiv enako Gorencu na ogone, ampak jo ravno naredí, tam, kjer se je bolj vode bati, v sredi zveršeno, da ko voda pride, le jamice zalije.

Krompir je bil naravadniša hrana Pivčanu, dokler je bil, in pa kaša. Kar pa krompir gnjuje in mokre letine prosó kvarijo, se je hvalevredno debelače in fižola poprijeli. Pa pri vsem tem je vendar le kupoval v Terstu debelače, iz ktere močnik in žganci so mu trikrat na dan jéd.

Kakor povsod, tudi na Pivki dobro gleštana njiva bolje rodi od zanemarjene. Pšenica zraste lepa, drobna, tečna,